

Ortaöğretim Öğrencilerinin Şiddete Eğilim Durumlarının İncelenmesi: Bir Karma Yöntem Çalışması

Dr. Öğr. Üyesi Ebru KÜLEKÇİ-AKYAVUZ*

Kilis 7 Aralık Üniversitesi, M.R. Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Kilis / Türkiye,
ebrukulekci@kilis.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2436-8761

Öz

Bu çalışmanın amacı ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilim düzeylerinin belirlenmesi ve şiddet eğilimlerinin okul türü, cinsiyet ve takip ettikleri televizyon programlarına göre durumlarının ortaya konulmasıdır. Ayrıca öğrencilerin niçin şiddete başvurdukları, şiddetin sonuçları ve şiddete iten etmenleri ve şiddetin azaltılması için nelerin yapılabileceğini onların bakış açıları doğrultusunda belirlemek de bu çalışmada amaçlanmıştır. Çalışma karma yöntem olarak tasarlanmıştır. Karma yöntemlerden açıklayıcı (açıklayıcı) sıralı desen tercih edilmiştir. Çalışmanın nicel bölümde Kilis ilinde ortaöğretim okullarında eğitim gören 290 ortaöğretim öğrencisi örnekleme dâhil edilmiştir. Nitel bölümünde ise şiddete başvuran toplam 12 ortaöğretim öğrencisi çalışma grubuna dâhil edilmiştir. Veri toplama aracı olarak Kişisel Bilgi Formu, Şiddet Eğilim Ölçeği ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Çalışmada ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilim düzeylerinin yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların görüşleri doğrultusunda ortaöğretim öğrencilerini şiddete iten durumlar karşı tarafın durumu, bireysel durumlar ve arkadaş ortamı olmak üzere üç tema altında incelenmiştir. Ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilim düzeylerinin eğitim gördükleri okul türlerine, cinsiyet gruplarına ve takip ettikleri televizyon programlarına göre göre anlamlı olarak farklılık gösterdiği

* Sorumlu Yazar. Tel: +90 348 816 26 66

Makale Tarih Bilgisi. Gönderim: 24.02.2020, Kabul: 07.07.2020, Basım: Aralık, 2021.

sonucu elde edilmiştir. Elde edilen sonuçlar dikkate alındığında ortaöğretim öğrencilerinde şiddetin azaltılması için uygulayıcılara ve araştırmacılara öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Şiddet; Eğilim; Ortaöğretim; Öğrenci.

Investigation of Level of Tendency to Violence of High School Students: A Mixed Methods Study

Abstract

The aim of the study is to determine the level of tendency to violence of high school students and present the situation surrounding the level of tendency to violence according to the school type, gender and television programs students are watching. Moreover, the aim of the study is to identify why students resort to violence, consequences of violence, causing factors of violence and what could be done in order to eliminate violence in line with their perspective. The study was designed as a mixed method. Explanatory sequential design, one of the mixed methods was preferred in the study. Analyses were conducted on 271 students who were selected by using the random sampling method. In the qualitative phase, 12 high school students were included in the study. Demographic information form, violence tendency scale and semi-structured interview form were used to collect the data. It was concluded that high school students had a mean of tendency to violence. Causing factors of this tendency to violence of high school students were analyzed under three themes as; the state of the other party, personal state, and the circle of friends. It was found out that there was a significant difference in terms of the level of tendency to violence of high school students according to the school type, gender groups and the television programs. The results of the study are considered, the recommendations were made for implementers and researchers in terms of eliminating violence in high school students.

Keywords: Violence; Tendency; High school; Student.

Extended Summary

Purpose

The aim of the study is to identify why students resort to violence, consequences of violence, causing factors of violence and what could be done in order to eliminate violence in line with their perspective.

Method

The study was designed as a mixed method. Explanatory sequential

design, one of the mixed methods was preferred in the study. The students' level of tendency to violence and the situation of the tendency according to the school type, gender, and television programs were analyzed by collecting quantitative data in the study. Then the qualitative method was used in order to further analyze obtained results elaborately.

In the quantitative phase, the universe was determined as students in high schools in the province of Kilis. Analyses were conducted on 271 students who were selected by using the random sampling method. In the qualitative phase, 12 high school students were included in the study. The study group was formed by using criterion sampling method, one of the purposive sampling methods. The criterion in this study is that students participating in interviews are high school students involved in an act of violence before.

The analysis of quantitative data was performed using SPSS 21 program. Arithmetic mean, t-test and ANOVA test were also applied. Data obtained during the analysis of qualitative data through voice records were transferred into a computer using a program. A descriptive analysis was conducted on the data.

Results

It was concluded that high school students had a mean of tendency ($\bar{X}=41.54$) to violence.

In general, it can be stated that the interviewed high school students opt for violence due to different reasons and that reaction of the other party and the circle of friends are found to be more influential in terms of resorting to violence in most of the cases.

High school students were asked how they felt after these acts of violence. All the participants stated that they felt relieved after resorted to violence. In addition, three participants stated that they felt happy and two participants stated that they felt good after the act of violence or the fight.

It was found out that there was a significant difference in terms of the level of tendency to violence of high school students according to the school type. It was concluded that the level of tendency to violence of students from Vocational High Schools and Anatolian High Schools was higher than that of students from Imam Hatip High School.

It was concluded that there was a significant difference in terms of the

level of tendency to violence of high school students according to gender groups. When the score averages were examined, it could be noted that the level of tendency to violence of male students was higher than that of female students.

It was also concluded that there was a significant difference in terms of the level of tendency to violence of high school students according to the television programs.

Discussion

High school students were asked what kind of measures could be taken in order to reduce violence. The majority of interviewed high school students stated that violence could not be reduced while some stated that violence could be decreased with some practices.

The obtained result was in consistency with the results of the previous studies in the relevant literature (Akbaşlı, Üredi and Özmen, 2017; Genç, 2016; Nair, 2014). High school students encounter various changes regarding development in puberty. It is a fact that there is an excessive increase and instability especially in terms of emotions during this period (Avcı and Yıldırım, 2014; Koç, 2004). The adolescent also undergoes emotional ups and downs such as the desire to rebel against the society while paying close attention to social problems in their social and emotional relationships (Alisinanoğlu, 2002). It is believed that this causes the adolescent to act in rage; therefore, to have a tendency to violence.

It was concluded that in most cases causes leading students to violence are status of the other party and their circle of friends having an impact on them in terms of resorting to violence. Especially becoming agitated, having disagreements with others, being influenced by the circle of friends, and the fear to be excluded from their circle of friends are among these factors. Not being alone at school and being accepted by their parents are rather important for students while being popular among friends at school and having power in the form of leadership carry major connotations for the students in this period (Avcı and Yıldırım, 2014).

In line with the interviews conducted in the study, students were asked what could be done in order to reduce the tendency to violence. The fact that the some of participants underlined that violence could not be reduced is a remarkable point. Students expressing their opinions stated that increased

discipline at school could not reduce violence because they could also resort to violence out of school. When the relevant literature was examined, the fact that the most underlined opinions by the students in terms of eliminating violence in the study conducted by Durmuş (2013) was “violence could not be solved” supported the results of our study. This result is rather important in terms of revealing that the students do not generally regard school and especially school management and teachers as a solution and that they do not trust school in this matter.

Conclusion

When the results of the study are considered, the following recommendations were made for implementers and researchers in terms of eliminating violence in high school students; Creating sport, cultural and social activities keeping students away from the violence either at school or out of school are recommended. Experimental studies and action research are required in terms of identifying and confirming factors that would reduce the students' tendency to violence.

Giriş

Her yerde, her zaman dilimi içerisinde farklı farklı türleri ile karşılaşılan şiddet, eğitim kurumlarında da sıklıkla görülmektedir. Genel anlamda şiddet, bireylerde öfke ile birlikte ortaya çıkan bir davranış biçimidir (Kızmaz, 2006a). Dünya Sağlık Örgütüne (World Health Organization) göre şiddet; kişinin kendisine veya bir başka kişi veya gruplara yönelik yaralama, fiziksel zarar, gelişim bozukluğu veya ölüm şeklinde sonuçlanabilen tehditler ya da fiziksel zor kullanma olarak tanımlanmıştır (WHO, 2014). Şiddet; *insanların bedensel bütünlüğüne yönelik dışarıdan gelen, sert ve acı veren bir eylemdir* (Şener ve Özan, 2013, s.8). Toprakçı'ya (2013) göre şiddet; sözsüz bir işaret, basit bir söz, küçük bir davranıştan öldürmeye kadar yayılan bir yelpazede kişinin kendisine veya başkalarına yönelik fiziksel, duygusal, bilişsel, toplumsal, cinsel müdahale şeklinde tanımlanmaktadır. Şiddete yönelik yapılan tanımların ortak noktasında bireyin kendisine veya başkalarına zarar vermesi yatmaktadır. Şiddet olgusunun çok boyutlu bir kavram olması farklı tanımlamalara ve gruplandırmalara yol açmıştır. Genel anlamı ile bu gruplandırmaları şu şekilde sıralamak mümkündür (Çevik, 2017; Çubukçu ve Dönmez, 2012; Donat-Bacı, 2011; Durmuş, 2013; Koç, 2006):

1. Sözel Şiddet: Hakaret etmek, küfür etmek, aşağılamak, onur kırıcı sözler söylemek, yüksek sesle bağırarak.

2. Fiziksel Şiddet: Tokat, tekme, yumruk atmak, kolunu bükme, kemiklerde kırık, çıkık veya çatlaklara neden olmak, kesici-delici aletlerle vücudu kesmek ya da yaralamak, hatta öldürme teşebbüsünde bulunmak.
3. Ekonomik Şiddet: Ekonomik nedenlerden dolayı istismar, tehdit, edip zorlamak, hatta öldürme teşebbüsünde bulunmak.
4. Psikolojik Şiddet: Bireyin özgürlüğünü kısıtlamak, kendini kötü hissettirecek suçlama ve aşağılama davranışlarında bulunmak.
5. Sosyal Şiddet: Sosyal ilişkilerini engellemek, başkalarının yanında küçük düşürücü davranışlarda bulunmak.
6. Cinsel Şiddet: Cinsel ilişkiye zorlamak, tecavüz etmek, tacizde bulunmak, cinsel içerik taşıyan imalarda bulunmak.

Şiddete ilişkin sınıflandırmalar dikkate alındığında şiddetin sadece fiziki anlamda görünür olmadığı psikolojik, ekonomik, sosyolojik bağlamda da kişilere zarar veren bir güç kullanımı olduğu da görülmektedir. Fiziksel, sözel, ekonomik, psikolojik, sosyal veya cinsel şiddet, türü ne olursa olsun bireyin bu tarz şiddet davranışlarında bulunması kadar şiddete yakınlık duyması da sıkıntı yaratan bir durum olarak değerlendirilmektedir. Şiddet eğilimi olarak adlandırılan bu durum bireylerin yalnızca şiddet davranışları ile sınırlı kalmayıp şiddet kullanımının haklı olduğunu düşünmesi anlamına gelmektedir (Haskan, 2009).

Son yıllarda şiddet olgusu psikoloji, sosyoloji, felsefe, hukuk, eğitim, tıp gibi birçok bilim alanında çalışılmıştır. Özellikle eğitim, şiddetin sıklıkla yaşandığı ve çözümünün yine orada beklendiği kurum olarak önem arz etmektedir. Okullarda yaşanan şiddet olayları medyada sıkça gündem haline gelmektedir (Yeşildal, 2016). Okullardaki şiddet, sadece şiddeti başlatıp uygulayan veya şiddete maruz kalan öğrencileri değil okuldaki diğer öğrencilerin de güvenliğini tehlike altına sokmaktadır. Okullarda rastlanan şiddet olaylarının giderek artması bir yandan öğrencilerin fiziksel ve duygusal güvenliklerini tehdit ederken (Satan, 2011) diğer yandan da öğretmenlerin ve ailelerin de kaygılanmasına neden olmaktadır (Gini, Albiero, Benelli ve Altoe, 2007; Hökelekli, 2007). Her okul çağında şiddet olayı farklı düzeylerde görülmektedir. Özellikle ortaöğretim çağına denk gelen ergenlik döneminde şiddet davranışlarının daha sıklıkla ortaya çıktığı bilinmektedir (Alikışifoğlu, 2008; Ayhan ve Özkan, 2016; Ersanlı, 2012). Araştırmalar, şiddet davra-

nışlarının ergenlik öncesi ve ergenlik dönemi arasında artış gösterdiğini, ortaöğretim yıllarında ise üst seviyeye ulaştığını göstermektedir (Steinberg, 2007). Türkiye Büyük Millet Meclisi Şiddet Araştırma Komisyonu Raporuna göre, ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin %22'si fiziksel şiddet, %36.3'ü duygusal şiddet, %53'ü sözel şiddet ve %15.8'i cinsel şiddet ile karşılaştığını; %48.7'si sözel şiddet, %35.5'i fiziksel şiddet, %27.6'sı duygusal şiddet ve %11.7'si ise cinsel şiddet uyguladığını belirtmiştir (TBMM Şiddet Araştırma Komisyonu Raporu, 2007). Yine aynı rapora göre ortaöğretim öğrencilerinin %9.2'si delici-kesici alet taşımakta, %5,9 ateşli silah bulundurmaktadır. Kepenekçi ve Çınkır (2006) tarafından yapılan çalışmada lise öğrencilerinin %33.5'i sözel şiddete, %28.3'ü duygusal şiddete ve %15'inin cinsel şiddete başvurduğu sonucuna ulaşılmıştır. Arslan (2015), Genç, Taylan, Adıgüzel ve Kutlu (2017), Göldağ (2015), Kılıç (2007), Kubar ve Kiral (2019), Ögel, Tarı ve Eke (2006), Özgür, Yörükoğlu ve Arabacı (2011) tarafından yapılan farklı çalışmalarda da öğrencilerin şiddet olaylarına başvurdukları sonucu elde edilmiştir. Yapılan araştırmalar dikkate alındığında ergenlik dönemindeki bireylerin kişiler arası ilişkilerinde etkili iletişim becerilerini ve sorun çözme stratejilerini kullanmaktan ziyade, sıklıkla fiziksel şiddet, küfretme, lakap takma, alay etme gibi davranışlar sergilediği görülmektedir (Durmuş, 2013; Türnüklü ve Şahin, 2004). Bu sonuçlar, ortaöğretim öğrencilerinin şiddet konusunda risk grubunda olduğunu gözler önüne sermektedir. Bu doğrultuda ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilim düzeylerinin belirlenmesi, öğrencileri şiddete iten durumların tespit edilmesi ve şiddetin öğrencilerdeki etkisinin araştırılması eğitim yönetimi boyutunda önlemlerin alınmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın amacı ortaöğretim öğrencilerin şiddet eğilim düzeylerinin belirlenmesi ve şiddet eğilimlerinin okul türü, cinsiyet ve takip ettikleri televizyon programlarına göre durumlarının ortaya konulmasıdır. Ayrıca öğrencilerin niçin şiddete başvurdukları, şiddetin sonuçları ve şiddete iten etmenleri ve şiddetin azaltılması için nelerin yapılabileceğini onların bakış açıları doğrultusunda belirlemek de bu çalışmada amaçlanmıştır. Çalışmanın amacı doğrultusunda ana problem şu şekilde belirlenmiştir:

- Ortaöğretim öğrencilerinin şiddete eğilimleri ne düzeydedir?

Ana probleme bağlı olarak oluşturulan alt problemler şu şekildedir:

- Ortaöğretim öğrencilerinin görüşlerine göre onları şiddet uygulamaya

yönelten durumlar nelerdir?

- Ortaöğretim öğrencilerinin görüşlerine göre şiddet olayı sonrası kendilerini nasıl hissetmektedirler?
- Ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilim düzeyleri okul türlerine göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermekte midir?
- Ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilim düzeyleri cinsiyet gruplarına göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermekte midir?
- Ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilim düzeyleri takip ettikleri televizyon programlarına göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermekte midir?
- Ortaöğretim öğrencilerinin görüşlerine göre şiddet durumunu azaltacak önlemler nelerdir?

Yöntem

Araştırma Modeli

Ortaöğretim öğrencilerinin şiddet düzeylerinin belirlendiği ve şiddete başvuran öğrencilerin niçin şiddete başvurduğunu ve şiddetin azalması için nelerin yapılabileceğini derinlemesine incelemeyi amaçlayan bu çalışma karma yöntem olarak tasarlanmıştır. Bu yöntem araştırma sürecinde kullanılan nitel ve nicel verilerin kuvvetlendirmesi (Creswell, 2017) amacıyla tercih edilmiştir. Karma yöntemlerden açıklayıcı (açıklayıcı) sıralı desen tercih edilmiştir. Açıklayıcı sıralı desen araştırmaya nicel verilerin toplanması ve çözümlemesi ile başlayıp nicel verilerin sonuçları doğrultusunda nitel verilerin toplanması ve çözümlemesi ile gerçekleşmektedir (Creswell ve Plano-Clark, 2018). Bu çalışmada da öğrencilerin şiddete eğilim düzeyleri ve bu düzeylerinin okul türü, cinsiyet ve takip ettikleri televizyon programlarına göre durumları nicel verilerle toplanıp analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçların derinlemesine incelenmesi amacıyla da çalışma nitel yöntemle devam etmiştir.

Çalışma Grubu

Çalışmada iki farklı çalışma grubu oluşturulmuştur. Nicel bölümde Kilis ilinde ortaöğretim okullarında eğitim gören öğrenciler evren olarak alınmıştır. Rastgele örneklem yöntemi ile toplam 290 ortaöğretim öğrencisi örnekleme dâhil edilmiştir. Yanlış veya eksik doldurulan 19 veri araştırma kapsamı dışına alınmış olup asıl analizler 271 öğrenci üzerinden yapılmıştır. Örneklem seçilirken öğrencilerin farklı türdeki okullardan olmalarına dikkat edilmiştir. Örneklem dair bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1. Örnekleme Dâhil Olan Öğrencilerin Demografik Bilgileri

Değişken	Grup	f	Yüzdelik (%)
Cinsiyet	Kadın	149	55
	Erkek	121	45
Sınıf	9. Sınıf	69	25.5
	10. Sınıf	80	29.5
	11. Sınıf	66	24.4
	12. Sınıf	56	20.7
Okul Türü	Meslek Lisesi	91	33.6
	Anadolu Lisesi	126	46.5
	İmam Hatip Lisesi	54	19.9

Tablo 1 incelendiğinde öğrencilerin %55'inin kadın %45'inin erkek olduğu, Meslek Lisesi (%33.6), Anadolu Lisesi (%46.5) ve İmam Hatip Liseleri (%19.9) gibi farklı liselerden oldukları ve örneklemin 9, 10, 11 ve 12. sınıfları kapsadığı görülmektedir.

Çalışmanın nitel bölümünde ise toplam 12 ortaöğretim öğrencisi çalışma grubuna dâhil edilmiştir. Çalışma grubu amaçlı örneklem türlerinden ölçüt örneklem yöntemi kullanılarak oluşturulmuştur. Bu araştırmadaki ölçüt; görüşmeye katılan öğrencilerin ortaöğretim öğrencisi olması ve daha önce herhangi bir şiddet olayına karışmış olmasıdır. Görüşme yapılan öğrenciler seçilirken okul yönetimi ve öğretmenlerle görüşülerek okulda en fazla kavgaya karışan, şiddet uygulayan ve bu durumdan dolayı cezai işlem yapılan öğrenciler (10) belirlenmiştir. Ayrıca görüşme yapılan öğrencilerin yönlendirmesi ile de şiddet uygulayan farklı öğrencilere (2) ulaşılmıştır. Gönüllü olan öğrencilerle görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşme tekrara dönüştüğü için 12 öğrenci ile tamamlanmıştır. Çalışma grubuna ait demografik bilgiler Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Görüşmeye Katılan Ortaöğretim Öğrencilerine Ait Bilgiler

Katılımcı	Cinsiyet	Sınıf	Okul Türü	Katılımcı	Cinsiyet	Sınıf	Okul Türü
K1	Kız	12.sınıf	Anadolu L.	K7	Erkek	12.sınıf	Meslek L.
K2	Erkek	11.sınıf	Meslek L.	K8	Erkek	10.sınıf	Meslek L.
K3	Erkek	10.sınıf	Anadolu L.	K9	Erkek	12.sınıf	Anadolu L.
K4	Erkek	12.sınıf	Anadolu L.	K10	Erkek	12.sınıf	Meslek L.
K5	Erkek	12.sınıf	Anadolu L.	K11	Erkek	12.sınıf	Meslek L.
K6	Erkek	12.sınıf	Anadolu L.	K12	Erkek	10.sınıf	Meslek L.

Çalışma grubunda 11'i erkek 1'i kız öğrenci olmak üzere toplam 12 öğrenci ile görüşme yapılmıştır. Öğrencilerin 6'sı Meslek Lisesi diğer 6'sı ise Anadolu Lisesi'nde eğitim görmektedir.

Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracı olarak Kişisel Bilgi Formu, “Şiddet Eğilim Ölçeği” ve Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu kullanılmıştır. Kişisel bilgi formu araştırmacı tarafından hazırlanmış olup katılımcılara ait cinsiyet, yaş, sınıf, izlenen televizyon programı vb. bilgileri içermektedir.

Şiddet Eğilim Ölçeği

Şiddet Eğilim Ölçeği (T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1998), Göka, Bayat ve Türkçapar (1995) tarafından Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülen “Ortaöğretim Kurumlarında Okuyan Öğrencilerin Saldırganlık ve Şiddet Eğilimleri” isimli araştırmada kullanılmak üzere geliştirilmiştir. Ölçeğin amacı ortaöğretim öğrencilerinin saldırganlık ve şiddet düzeylerini belirlemektir. Ölçek toplam 20 maddeden oluşmaktadır. Ölçekteki maddeler “Hiç Uygun Değil (1), Uygun değil (2), Uygun (3), Çok Uygun (4)” şeklinde 4’lü likert derecelendirme uygulanarak cevaplanmaktadır. Öğrencilerin ölçekten aldıkları puanlara göre, 1-20 arası puan “çok düşük”, 21-40 arası puan “düşük”, 41-60 arası puan “yüksek” ve 61-80 arası puan “çok yüksek” şiddet eğilimi olarak değerlendirilmiştir. Ölçekten alınan puanların yüksekliği öğrencilerin şiddete eğiliminin yüksek olduğunu, düşük puan ise şiddete eğiliminin düşük olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada ölçek için hesaplanan Cronbach Alfa değeri 0.86 olarak hesaplanmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşme formu araştırmanın sonucu ve alanyazın dikkate alınarak araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Görüşme formu hazırlamadaki amaç nicel araştırma sonuçlarını daha derinlemesine incelemektir. Ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilim düzeylerinin yüksek seviyede görüldüğü nicel veriler doğrultusunda şiddet eğilim düzeylerinin niçin yüksek düzeyde olduğu, öğrencilerin hangi sebeplerden dolayı şiddete başvurdıkları ve şiddetin onların açısından sonuçlarının neler olabileceği görüşme formunda yer alan sorular arasındadır. Görüşme formunda ilk olarak 8 soru hazırlanmıştır. Görüşme formu ile ilgili olarak Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalında görevli bu alanda çalışmaya sahip olan bir öğretim üyesinden uzman görüşü alınmıştır. Uzman görüşü sonrasında görüşme formundaki soru sayısı 7’ye indirilmiştir. Görüşme formuna son hâli verildikten sonra 10. sınıfta eğitim gören bir öğrenci ile soruların anlaşılabilirliğini ölçmek amacıyla pilot uygulama yapılmıştır. Soruların anlaşılabilirliği ile herhangi bir sıkıntı ile karşılaşılma olup asıl uygulamaya geçilmiştir. Görüşme formunda yer alan sorulardan bazılarında aşağıda yer veril-

miştir:

1. Okul içinde veya okul dışında herhangi bir şiddet olayına karıştınız mı?
2. Sizi şiddete iten durumlar nelerdir (Karşı tarafın tepkisi, aile hayatı, okuldaki başarı, kişisel sebepler vs.) Şiddetten başka bir alternatif olabilir mi?
3. Şiddet uygulandı mı okulun herhangi bir etkisi var mı?
4. Erkeklerin mi yoksa kızların mı daha çok şiddete meyilli olduğunu düşünüyorsunuz? Sebebini açıklayabilir misiniz?
5. Genelde ne tür televizyon programları izliyorsunuz? Etkilendiğin veya örnek aldığın herhangi bir karakter var mı? İzlediğin filmlerdeki olayların etkisinde kalıyor musun?
6. Şiddet uyguladığında kendini nasıl hissediyorsun?
7. Şiddete meylinin azalması için nasıl bir uygulamanın olmasını istedin? (Nasıl bir aile hayatı, okul çevresi, arkadaş ortamı) Bir öneri sunabilir misin?

Veri Toplanması ve Analizi

Veriler 2019 Ekim-Aralık ayları arasında toplanmıştır. Nicel verilerin toplanmasında gerekli izinler alındıktan sonra araştırmacı tarafından belirlenen okullara gidilerek öğrenciler ders esnasında iken ölçekler uygulanmıştır. Uygulamalardan önce araştırmacı tarafından bilgilendirme yapılmış olup öğrencilerden ölçeklere isimlerini yazmamaları istenmiştir. Ölçeklerin doldurulması yaklaşık olarak 5 dakika sürmüştür. Doldurulan ölçekler araştırmacı tarafından toplanılarak muhafaza edilmiştir.

Nitel verilerin toplanmasında ise yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmacı öğrencilerle okul yöneticileri ve rehber öğretmenleri aracılığı ile tanıştırılmış ve okulda bilgilendirme amaçlı her bir öğrenci ile kısa bir görüşme yapılmış onlara ulaşılabilecek iletişim adresleri alınmıştır. Bu ön görüşme esnasında öğrencilere araştırmacının yaptığı çalışma hakkında bilgi verilip konu ile ilgili görüşlerini kimlik bilgilerine yer verilmeden kullanılacağı bildirilmiştir ve görüşmeye kesin olarak katılıp katılmayacaklarına dair dönüt alınmıştır. Görüşmeye katılacak öğrenciler belirlendikten sonra araştırmacı öğrencilerle iletişime geçip randevular ayarlamıştır. Bazı öğrencilerle okulda boş derslerde öğretmenler odasında görüşme yapılmıştır. Bazı öğrenciler de (6) okul dışında görüşmenin daha uygun olacağını dile getirip araştırmacı tarafından güvenli ve uygun olan yerler

(çay bahçesi, araştırmacının ofisi vs.) tercih edilip görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde öğrencilere danışılarak ses kaydı alınmıştır. Görüşmeler yaklaşık olarak 35-45 dakika aralığında gerçekleştirilmiştir.

Nicel verilerin analizi SPSS-21 programı kullanılarak yapılmıştır. Öğrencilerin şiddet eğilim düzeyleri aritmetik ortalama ile hesaplanmıştır. Öğrencilerin şiddet eğilim düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemede bağımsız örneklem için *t* Testi uygulanmıştır. Öğrencilerin şiddet eğilim düzeylerinin okul türü ve takip ettikleri televizyon programlarına göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek içinse Tek Faktörlü Varyans Analizi (ANOVA) hesaplanmıştır. Çalışmada anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ olarak kabul edilmiştir.

Nitel verilerin analizinde ses kaydı ile alınan veriler yazıya aktarılmıştır. Veriler betimsel analiz tekniği ile analiz edilmiştir. Öncelikle görüşme verileri incelenerek kodlar oluşturulmuş, benzer kodlar aynı kategori altında birleştirilerek isimlendirilmiştir. Nitel verilerde geçerlik ve güvenilirliğin sağlanması için yapılan uygulamalar şu şekildedir:

Görüşme sorularının kapsam geçerliğini sınamak amacıyla ilgili konuda çalışması olan bir uzmana görüşme formundaki sorular ve nicel çalışma bulguları verilerek görüş alınmıştır. Çalışmanın güvenilirliğini sağlamak amacıyla da çalışma süreci hakkında detaylı bilgiler verilmiştir.

Görüşmelerde güvenilirliği sağlamak amacıyla katılımcılara sık sık “Bunu mu demek istedin?”, “Şimdi şunu ifade ettin.” şeklinde dönütler verilerek yanlış anlaşılmalari azaltmak amaçlanmıştır. Yine oluşabilecek yanlış anlaşılmalari engellemek amacıyla ses kaydıyla yazıya geçirilen görüşmeler ilgili katılımcılara e-posta veya whatsapp aracılığı ile ulaştırılıp kontrol etmeleri istenmiştir. Çalışmanın inandırıcılığını artırmak amacıyla bulgular bölümünde katılımcılara ait görüşlere sıklıkla yer verilmiştir.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde nicel ve nitel veriler analiz edilerek yorumlanmıştır. Araştırmanın ana problemi doğrultusunda ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilim düzeyleri belirlenmiştir. Elde edilen bulgular aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 3. Ortaöğretim Öğrencilerinin Şiddet Eğilim Düzeyleri

	n	Min	Max	ss	\bar{X}	Düzyey
Şiddet Eğilim	271	21.00	74.00	12.53	41.54	Yüksek

Tablo 3 incelendiğinde ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilim ortalamalarının ($\bar{x}=41.54$) olduğu tespit edilmiştir. Ortalama dikkate alındığında ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilim düzeylerinin yüksek olduğu söylenebilir. Bu sonuç doğrultusunda ortaöğretim öğrencilerini şiddete iten durumlar ve şiddet sonucu ne hissettikleri görüşme yoluyla irdelenmiştir. Yapılan görüşmeler doğrultusunda elde edilen veriler Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4. Ortaöğretim Öğrencilerini Şiddete İten Durumlar

Tema	Alt tema	Katılımcılar	f
Karşı tarafın durumu	Tahrik etmek	K3, K6, K8, K9, K10, K11	6
	Anlaşmazlıklar	K1, K2, K3, K6, K7, K12	6
	Saygısızlık	K1, K2, K4, K6	4
	Küfür	K5, K9, K10, K11	4
	Söz dalaşı	K1, K9	2
	Haksızlık	K2	1
	İftira	K4	1
	Kendini beğenmek	K9	1
Bireysel durum	Agresif	K1, K4, K5, K8, K9, K10	6
	Kendini göstermek	K4, K8, K9, K11, K12	5
	İntikam almak	K1, K9	2
Arkadaş ortamı	Arkadaş çevresinden etkilenme	K6, K7, K8, K9, K10, K11	6
	Ortamdan dışlanma korkusu	K6, K7, K10, K11	4
	Destek olmak	K10, K11	2

Tablo 4’te ortaöğretim öğrencilerinin görüşlerine göre onları şiddete iten durumlar yer almaktadır. Ortaöğretim öğrencilerini şiddete iten durumlar karşı tarafın durumu, bireysel durum ve arkadaş ortamı olmak üzere 3 tema altında incelenmiştir. Birinci tema olan karşı tarafın durumu teması tahrik etmek (6), anlaşmazlıklar (6), saygısızlık (4), küfür (4), söz dalaşı (2), haksızlık (1), iftira (1) ve kendini beğenmek (1) alt temalarından oluşmaktadır. Karşı tarafın durumu temasında en çok tekrar edilen alt tema tahrik etme alt temasıdır. Bu konuda bir katılımcı “*Bize sataşıyorlar muhakkak biz de kavga ediyoruz. Durduk yere çıkmaz kavga. Mesela yürüyüşe bak diyor laf atıyor ya da kız arkadaşımın yanında laf atıyorlar yani biraz kaşınıyorlar. Biz de kaşınıyoruz.*” (K8) şeklinde tahrik edildiğini ve kavgaya başladığını ifade etmiştir. Bir başka katılımcı ise “*Bana sıkıntı veriyorlar. Çocuk geldi bana artistlik yaptı kafama bir tane vurdu ben de ona vurdum, kavga büyüdü.*” (K6) diyerek durumu ifade etmiştir. Anlaşmazlıklar alt temasında görüşme yapılan öğrenciler genelde karşı tarafla tartışma yaşadıklarını ve sonucunda kavga ettiklerini dile getirmişlerdir. Bir katılımcı “*Okulda memnum olmadığım çocuklar var. Birçoğu filmlerin etkisinden çıkamamış hayatı o şekilde yaşamaya çalışan kişiler. Kendisini abi, baba gibi görüyorlar bize güç gös-*

terisi yapıyorlar. Bu konuda anlayamıyoruz karşılık veriyoruz.” (K3) şeklinde görüş bildirmiştir. Bir diğer katılımcı ise “Aramızda anlaşmazlıklar vardı zaten. Kız arkadaşım ile yakınlaşmaya çalışmıştı. Ben de kavga ettim.” (K7) açıklamasında bulunmuştur. Karşı tarafın saygılı davranmaması sonucu şiddete başvuran katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

“Genelde bizden küçüklerle kavga ediyoruz. Onlar da yani saygısız davranıyor. Nerde nasıl davranacaklarını bilmiyorlar.” (K4)

“Karşımdaki kişi saygısızca davrandığında kavga ediyorum. Mesela ... konuşmalarda bana hitap ederken lakap taktığında kavga ederim.” (K2)

Saygısız davranışın şiddete yol açtığını savunan katılımcılar genellikle karşı tarafın kendilerine tavır ve davranışlarını saygısızlık olarak adlandırdıkları söylenebilir. Katılımcıları şiddete iten durumlardan biri olan küfür (4) ile ilgili bir öğrenci “Küfürle konuşulursa şartel atıyor bende, kendimi tutamıyorum.” (K5)

Görüşme yapılan katılımcılar haksızlık durumları, iftiraya maruz kalma ve karşı tarafın kendini ön plana çıkarması durumlarında kavgaya karıştıklarını dile getirmişlerdir. Bu konu ile ilgili katılımcı görüşleri şu şekildedir: “Bana yapılan haksızlığı kesinlikle affetmem. Birkaç kişinin benim yaptığım işin üzerine yatmasından dolayı kavga çıkarmıştım.” (K2), “Bana yapılan şeyleri hazmedemedim intikamımı kafa göz yararak aldım.” (K9).

Genel olarak karşı tarafın durumu temasında katılımcılar kavga ettikleri kişilerin hâl, hareket ve davranışlarından kaynaklı kavga ettiklerini dile getirmişlerdir.

İkinci tema olan bireysel durum teması agresif olma (6), kendini göstermek (5) ve intikam almak (2) alt temalardan oluşmaktadır. Katılımcıların çoğunluğu kendilerini şiddete iten bireysel durumların başında agresif olmalarını ifade etmişlerdir. Bu konu ile ilgili bir katılımcı “Biraz sinirli bir insanım bunun da etkisi olabilir. Küçüklüğümden beri böyle, en küçük bir şeye sinirlenir, sinirimi de çevremden çıkarırım.” (K8) şeklinde görüş bildirmiştir. Bir başka katılımcı ise “Sinirime hâkim olamadığım için ilaçlar kullanıyorum. O ilaçlar beni sakinleştiriyor. Kullanmadığım zaman mesela en ufak, yolda biri bana baksa niye bakıyorsun diye dalaşıyorum.” (K5) diyerek durumunu açıklamıştır. Kendini göstermek için kavgaya karıştığını dile getiren katılımcılara ait bazı görüşler şu şekildedir: “Güçlü biriyim bana karışana

teşekkür edemem yani, gücümü göstermem gerekiyor.” (K4), “Bazen kendimi insanlara göstermek için kavga ediyorum. Kızlar kendileri için kavga eden erkekleri severler.” (K9), “Kavgadan sonra daha popüler oluyorsun, bu şekilde okulda herkes senden bahsediyor.” (K11).

Bireysel durum temasında intikam almak (2) ile ilgili bir katılımcı *“Bazen intikam almak için kavga ediyoruz. Ya bize karışmışlardır kavga başlatmışlardır ya da başka şeyler, intikamımız acı oluyor.” (K1)* şeklinde görüş bildirerek intikam almak için kavga ettiğini dile getirmiştir.

Üçüncü tema olan arkadaş ortamı teması; arkadaş çevresinden etkilenme (6), ortamdan dışlanma korkusu (4) ve destek olmak (2) alt temalarından oluşmaktadır. Görüşme yapılan ortaöğretim öğrencileri genelde arkadaş ortamının etkisinden dolayı şiddet olaylarına başvurduklarını ifade etmişlerdir. Bir katılımcı *“Arkadaşlarımın gaz vermesi de etkiliyor. Sen yaparsın bak sana bunu dedi altında mı kalacaksın vs.” (K6)* açıklamasında bulunmuştur. K9 kodlu katılımcı ise *“Herkeste aynı durum var arkadaş ortamında herkes kavga olsa da gitsek modunda. Ben de onlarla yan yana olduğum için onlara benziyorum. Bir de herkes birbirine gaz veriyor. Mesela alt sınıflardan bir çocuk geçiyor yanımızdan arkadaş diyor ki ... sen buna vuramazsın. Sonra ben gidip ona vuruyorum. Böyle gaza geliyoruz işte.”* şeklinde görüş bildirmiştir. Arkadaş ortamından dışlanma korkusu ile şiddet uyguladığını söyleyen katılımcılara ait bazı görüşler de şu şekildedir: *“Onlara uyum sağlamak zorundayım, aslında hepsi çok iyi sadece kavgayı çok seviyorlar o kadar. Onlardan ayrı kalmak istemiyorum.” (K7), “Bizinkiler (5 kişilik arkadaş ortamı) kavgaya karışsam benimle alay ederler.” (K7), “Kavgaya çağırıp da gitmesem arkamdan korkak diye konuşabilirler.” (K11)*

Arkadaşlarına destek olmak amacıyla kavgaya karıştıklarını vurgulayan katılımcılardan K10 kodlu katılımcı *“Arkadaşıma küfretmişlerdi. Biz de arkadaşımıza destek olmak için kavgayı başlattık.”* açıklamasında bulunurken K11 kodlu katılımcı *“Bazen de arkadaşlarıma destek olmak içi kavga ederim. Onları korumak için ya da yalnız bırakmamak için kavga ederim.”* şeklinde görüş bildirmiştir.

Genel itibari ile görüşme yapılan ortaöğretim öğrencilerinin farklı sebeplerden ötürü şiddete başvurdukları çoğunlukla karşı tarafın tepkisi ve arkadaş ortamı durumunun şiddet uygulamalarında daha etkili olduğu söylenebilir.

Nicel yöntemle toplanan veriler doğrultusunda ortaöğretim öğrencilerine uyguladıkları şiddet olayları sonucunda kendilerini nasıl hissettikleri sorulmuştur. Katılımcıların hepsi şiddet uyguladıktan sonra kendilerini rahatlamış hissettiklerini belirtmişlerdir. Ek olarak 3 katılımcı şiddet veya kavgadan sonra kendilerini mutlu hissettiklerini, 2 katılımcı ise kendilerini iyi hissettiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılar ait görüşler şu şekildedir:

“Sinirimi atamadıysam daha çok kızgınlaşıyorum. Boşalttıysam içim rahatlamıştır. Daha rahat uyuyorum.” (K1)

“Daha rahat hissediyorum. Mutlu hissediyorum. Bazen kavga anında da çok rahatlamış hissediyorum. Ama genelde kavgadan sonra daha rahat ediyorum.” (K2)

“Aşırı rahatlamış hissediyorum.” (K3)

“İyi hissediyorum. Rahatlamış hissediyorum. Karşı tarafı ezmekten yanaydım. Laflarımla ezdiğimi görünce de mutlu oluyorum.” (K4)

“Rahatlıyorum.” (K5)

“Hiçbir şey düşünmüyorum sadece karşıdakini düşünüyorum. Sonrasında hep ellerim ayaklarım titrer. Karşıdakini öldüresim geliyor. Ancak bir iki saat sonra tüm öfkem geçmiş oluyor. Rahatlama hissediyorum. Karşıdakine karşı intikam duygum artıyor şiddet esnasında.” (K6)

“Kavgadan sonra kendimi çok rahatlamış hissediyorum. Bir de karşıdakini iyi dövmüşsem intikamımı almışsam mutluluk iki katına çıkıyor.” (K7)

“Kavgadan sonra tatile çıkmış gibi hissediyorum. Resmen kanatlarım var ve uçuyor gibiyim rahatlamış hissediyorum... Vicdan azabı niye yaşayayım ki hakkettiğini almıştır karşıdaki. Belki dövmesem o zaman vicdan azabı yaşarım niye dövmedim diye.” (K8)

“Rahatlamış hissediyorum. Bir daha olsa yine aynı şeyi yaparım pişman olmuyorum.” (K9)

“Vicdanen rahatsız hissetmedim çünkü arkadaşım suçsuz yere dövmüşlerdi ve küfretmişlerdi. Kendimi iyi hissettim çünkü birine yardım ettim. Tamam, dövmiş olabilirim ama arkadaşım masumdu. Bir daha olsa tekrar yapardım.” (K10)

“Kafam rahatlamış hissediyorum. Aklıma hiçbir şey gelmiyor. Sakinleşmiş oluyorum. Eğer iyice öcümü alamamışsam vicdan azabı yaşıyorum ama kavgayı iyi bitirmişsem hiç vicdan azabı yaşamam.” (K11)

“Hafiflemiş hissediyorum. Bir daha olsa tekrar yaparım. Niye pişman olayım ki?” (K12)

Öğrencilerin görüşleri incelendiğinde şiddet olayından sonra kendilerini iyi ve rahatlamış hissettikleri, vicdanen bir rahatsızlık duymadıkları ve pişman olmadıkları sonucu elde edilmiştir. Ortaöğretim öğrencilerinin okul türü değişkenine göre şiddet eğilim düzeylerinin farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA testi sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 5. Ortaöğretim Öğrencilerinin Okul Türüne Göre Şiddet Eğilim Düzeylerinin ANOVA Sonuçları

	Okul Türü	n	\bar{X}	ss	d	F	p	Anlamlı Fark
Şiddet Eğilim Düzeyi	Anadolu Lisesi	126	43.07	9.97	2/268	18.704	.000*	1-3
	Meslek Lisesi	91	44.58	15.47				2-3
	İmam Hatip Lisesi	54	32.87	7.83				

* $p < 0.05$

Tablo 5 incelendiğinde ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilim düzeylerinin eğitim gördükleri okul türüne göre anlamlı olarak farklılık gösterdiği görülmektedir ($F_{268}=18.704$, $p < 0.05$). Aradaki farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Post Hoc testlerinden LSD sonuçlarına göre Meslek Lisesi ($\bar{X}=44.58$) ile İmam Hatip Lisesi ($\bar{X}=32.87$) ve Anadolu Lisesi ($\bar{X}=43.07$) ile İmam Hatip Lisesi ($\bar{X}=32.87$) öğrencileri arasında anlamlı bir fark olduğu ve farkın imam hatip lisesi öğrencilerinin aleyhine olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer bir ifade ile Meslek Lisesi ve Anadolu Lisesi öğrencilerinin şiddet eğilim düzeylerinin İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin şiddet eğilim düzeyinden daha yüksek olduğu söylenebilir. Araştırmanın bu sonucunu doğrulamak amacıyla yapılan görüşmelerde de benzer sonuçlar elde edilmiştir. Görüşmeye katılan öğrencilerden bazıları okul ortamlarının şiddete başvurularında etkili olduğunu belirtmişlerdir. Meslek lisesi öğrencisi olan K7 kodlu öğrenci “Okulun tamamı erkek. Herkes gücünü göstermek istiyor. Biz de boş kalmıyoruz. Burada her şey kavgayla çözülüyor.” diyerek okul ortamının şiddete ittiğini vurgulamıştır. Yine Meslek Lisesinden K8 kodlu katılımcı ise “Okulda çok kavga oluyor. Resmen kavgasız gün yok. Kavga bizim anlaşma tarzımız gibi olmuş. Herkes kavga ediyor burada.” diyerek meslek liselerinin durumunu vurgulamıştır. K10 kodlu katılımcı ise “Bizim lisede kabadayı tarzı insanlar çok fazla. Bazen bıçakla bile okula gelebiliyorlar. Bu nedenle mecburen kendini savunman kendini güçsüz göstermemen lazım. Bu durumun meslek liselerinde daha

fazla olduğunu düşünüyorum. Mesela bizim lisede çete kuruyorlar çeteler çok fazla kavga çıkarıyorlar.” açıklamasında bulunmuştur. Anadolu Lisesi öğrencisi olan K4 kodlu öğrenci *“Kavga oluyor okulda hocaların bile haberi olmuyor. Olsa da çok tepki vermiyorlar. Çok rahat bir okuldayız. Kavga ederiz hoca hadi çıkın gidin diyor evinize. Bu, bizim daha çok hoşumuza gidiyor. Daha çok kavga çıkarıyoruz.”* şeklindeki açıklaması ile okulun yaptırımları ile ilgili sıkıntıları olduğunu vurgulamışlardır. Anadolu lisesindeki bir başka öğrenci ise *“Okulun adaletsizlik yapması olabilir. Kavga ediyorsun aslında kavga ettiğin çocuk haklı değil ancak okul o çocuğun arkasında duruyor. Okul disiplinli olursa caydırıcı olabilir. Mesela kavga edeceksin okulun yaptırımları aklına gelir kavga dan vazgeçersin. İdarenden çekiniyorsan şiddet olayına girmekten kaçınırsın.”* (K6) diyerek okuldaki yaptırımların adaletli olmamasının kendilerini şiddete sürüklediğini belirtmiştir. Genel itibari ile nicel ve nitel verilerden elde edilen sonuçlar doğrultusunda şiddet durumunun okul türü üzerinde etkili olduğu bu etkinin okulun yaptırımları ve okul içerisindeki öğrenci profili ile ilgili olduğu söylenebilir.

Ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilim düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan *t* Testi sonucu aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 6. Ortaöğretim Öğrencilerinin Cinsiyet Gruplarına Göre Şiddet Eğilim Düzeyleri

	Değişken	n	\bar{X}	ss	t	p
Şiddet Eğilim	Kadın	149	38.94	11.75	-3.870	.000*
Düzeyi	Erkek	122	44.72	12.77		

* $p < 0.05$

Ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilim düzeyleri cinsiyet gruplarına göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan bağımsız örneklem için *t* Testi sonucunda şiddet eğilim düzeylerinin cinsiyet değişkenine ($t_{269} = -3.870$, $p < 0.05$) göre anlamlı bir şekilde farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Puan ortalamaları dikkate alındığında erkek öğrencilerin ($\bar{X} = 44.72$) kadın öğrencilerden ($\bar{X} = 38.94$) daha yüksek şiddete eğilimlerinin olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Araştırmanın bu sonucunu derinlemesine incelemek amacıyla yapılan görüşmelerde lise öğrencilerinin çoğunluğu erkek öğrencilerinin daha fazla şiddet uyguladıklarını belirtmişlerdir. 8 katılımcı, erkeklerin daha fazla şiddete meyilli olduğunu ifade etmişlerdir. Bu konuda katılımcıların biri *“Kızların şiddet uyguladığını hiç görmedim. Belki kendi aralarında çok saçma*

konularda tartışıp bir ders sonra canciğer kuzu sarması dolaşıyorlar. Ama erkeklerde öyle olmuyor kavga ediyorlar ya olay büyüyor. Okul ayağa kalkıyor. Telliğulları seferoğulları gibi okul ikiye bölünüyor. Ama kızların kavgası daha küçük çapta oluyor ruhumuz bile duymuyor.” (K6) şeklinde açıklamada bulunmuştur. Bir diğer katılımcı ise erkeklerin daha çok şiddete meylinin olma sebebini kızlara bağlayarak “Erkekler daha çok kavgaya karışır. Bunun sebebi de kızlardır. Kızlar erkekleri körükleyip kavga etmelerine neden oluyorlar. Okulda bir kavga varsa kökeninde çoğunlukla kızlar vardır.” (K10) açıklamasını yapmıştır. K12 kodlu katılımcı ise “Erkekler daha kavgacı oluyor. Kavga erkekliğin göstergesidir. Kavgaya karışmayan erkek yoktur. Kavga erkek işidir.” şeklindeki görüşü ile şiddeti erkeklik özelliği olarak vurgulamıştır.

Ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilim düzeylerinin izledikleri televizyon programına göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan analiz sonucu Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Ortaöğretim Öğrencilerinin Şiddet Eğilim Düzeylerinin TV Programlarına Göre ANOVA Sonuçları

	TV programları	n	\bar{X}	ss	d	F	p	Anamlı Fark
Şiddet Eğilim Düzeyi	1. Dizi	118	39.74	11.87	5/265	4.296	0.01*	6-1
	2. Yarışma	34	37.61	10.91				6-2
Düzeyi	3. Haber	30	39.96	10.12				6-3
	4. Magazin	31	42.87	12.27				5-1
	5. Korku filmi	32	47.37	14.36				5-2
	6. Kahramanlık filmleri	26	47.92	14.05				5-3

* $p < 0.05$

Tablo 7 incelendiğinde ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilim düzeylerinin izledikleri televizyon programlarına göre farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır ($F_{265}=4.296$, $p < 0.05$). Aradaki farkı belirlemek amacıyla LSD testi uygulanmıştır. Aradaki farkın kahramanlık filmleri ($\bar{X}=47.92$) ile dizi ($\bar{X}=39.74$), yarışma ($\bar{X}=37.61$) ve haber programları ($\bar{X}=39.96$) arasında kahramanlık filmleri lehine olduğu bulgusu elde edilmiştir. Ayrıca korku filmleri ile dizi ($\bar{X}=39.74$), yarışma ($\bar{X}=37.61$) ve haber programları ($\bar{X}=39.96$) arasında görülen farkın ise korku filmleri lehine olduğu tespit edilmiştir. Yani kahramanlık ve korku içeren filmler izleyen öğrencilerin dizi, yarışma ve haber programları izleyen öğrencilere göre daha yüksek şiddet eğilimine sahip olduğu söylenebilir.

Araştırmanın 6. alt probleminde ortaöğretim öğrencilerinin görüşlerine göre şiddet durumunu azaltacak önlemlerin neler olduğu sorulmuştur.

Görüşme yapılan ortaöğretim öğrencilerinin bazıları şiddetin azaltılamayacağına belirtirken bazı öğrenciler de yapılacak uygulamalarla şiddetin azaltılabileceğini ifade etmişlerdir. 4 katılımcı şiddetin önüne geçilemeyeceğini belirtmiştir. K11 kodlu katılımcı “*Bir defa ceza yersin iki defa üç defa ne olacak ki? Çok çok okuldan atılırsın. Disiplinin beni caydıracağını düşünmüyorum.*” (K11) açıklamasında bulunmuştur. Bir diğer katılımcı “*Okulda disiplinin artması gerekiyor. Ancak bu durumda da okul dışında kavga olur. Yine bir çözüm olmaz. Okulda karşılaşmalar çıkışa gel derler, çıkışta kavga başlar. Disiplinin fazla bir önemi yok aslında yine kavga çıkar.*” (K6) diyerek okulda disiplinin artmasının bir öneminin olmadığını vurgulamıştır. Şiddet ve kavganın muhakkak olması gerektiğini savunan katılımcılar ise “*Kavga gürültü olmasa bu dünya çekilir mi hiç. Hakkımızı aramak için kavga ediyoruz. Kavga yapmasak ezilip gideceğiz. Kavgasız bir dünya olmaz.*” (K12), “*Ben kavgasız bir dünya olacağına inanmıyorum.*” (K7) şeklinde açıklamada bulunmuşlardır.

8 katılımcı ise gerek okulda, gerek arkadaş çevresinde, gerekse dünya genelinde bazı uygulamalar yapıldığı takdirde şiddetin önlenebileceğine dair görüş bildirmişlerdir. Okul ve öğretmen tutumu ile ilgili bir katılımcı “*Öğretmenler bize daha iyi davranırsa bizi anlasalar, karşılıklarına alıp konuşsalar belki değişebilirdim. Ancak öğretmenlerimiz bu şekilde değiller. Bize incitici bir şekilde davranıyorlar sonra karşımıza geçip şiddet uygulamayın çok kötü bir davranış filan diyorlar. Ayrıca öğretmenler yaşadığımız sorunları çözemiyorlar. Bağırıp kızıp konuyu kapatıyorlar. Onların çözmediği sorunlardan dolayı okul içinde kavgalar başlıyor. Belki onlar sorunları tamamen çözse biz de kavga etmeyiz.*” (K3) açıklamasında bulunmuştur. Arkadaş ortamının kendisini şiddete ittiğinden bahseden bir katılımcı “*Daha düzgün bir arkadaş ortamının olmasını isterdim. Arkadaşlarımın hemen hemen hepsi kavgacı. Bir kavga olsa hepsi içinde. Hatta bazen alakamız olmayan tanımadığımız çocukların kavgalarına karışıyoruz. Onlar kavga ederken benim seyretmem çok yakışık olmaz, mecburen ben de kavgaya karışıyorum. Belki arkadaş çevrem bu şekilde olmasa ben de kavgaya karışmam.*” (K2) şeklinde görüşünü bildirmiştir. Arkadaş ve aile ortamında saygıya vurgu yapan bir katılımcı “*Bence her ortamda saygı olsa şiddete başvurmam. Ailemin de saygı duymasını isterim kararlarımı, arkadaşlarımın da çevrem de ki ben de onlara karşı saygılı olurum o zaman şiddet filan da ortadan kalkar. Saygı her şeyden önemli. Biraz empati kurarsak, düşünceli davranırsak sorun kalmaz diye düşünüyorum.*” (K1) şeklinde açıklamada bulunmuştur. Okuldaki disiplin

linin caydırıcı değil de onları daha çok şiddete başvurduğunu ima eden bir katılımcı “Okul ortamı belki daha disiplinli olsa okulda kavga etmeyiz. Ya da kavgaya ulaşmadan sorunları müdürler çözebilse yine kavga çıkmaz. Genelde sorunlarımızı çözemiyorlar iş de bize kalıyor. Kavgayla çözmeye çalışıyoruz.” (K7) şeklinde önerisini bildirmiştir. Bir başka katılımcı ise okul ortamının ve derslerin kendilerini şiddete ittiğini söyleyerek “Okulda disiplin var ama öğrenciler çok sıkılıyorlar. Derslerden çok sıkılıyor. İşimize yaramayan çok dersimiz var ve bizim dikkatimizi çekmiyor. 40 saat dersimiz oluyor bir haftada. Dersten derse koşuyoruz ve bu durum bizi çok sıkıyor. Bir yerden sonra da sıkıntımızı şiddete vuruyoruz.” (K10) şeklinde açıklamada bulunmuştur. Şiddetin engellenmesi için okul ortamının değişikliğini vurgulayan bir katılımcı da “Okul değişikliği daha iyi olur. Çünkü başka okul, başka hayat demek. Belki okul değişirse hayatımız da değişir.” (K8) şeklinde öneride bulunmuştur.

Tartışma

Bu çalışma ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilim düzeylerini belirlemek, şiddete iten nedenlerini belirlemek şiddetin sonuçlarını ortaya koymak ve ortaöğretim öğrencilerinde şiddeti azaltmaya yönelik öneriler geliştirmek amacıyla yapılmıştır. Çalışmanın bu bölümünde elde edilen bulgular alanyazında yapılan çalışmalar dikkate alınarak açıklanmıştır.

Araştırmanın ana problemi doğrultusunda ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilim düzeylerinin yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bu sonuç alanyazında yapılan çalışmalarının sonuçları ile paralellik göstermektedir (Akbaşlı, Üredi ve Özmen, 2017; Genç, 2016; Nair, 2014; Özgür, Yörükoğlu ve Arabacı, 2011; Özmen ve Küçük, 2013; Sağlam, 2009; Taşar, 2019). Ergenlik döneminde olan ortaöğretim öğrencileri gelişim açısından birçok değişimle karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle duygusal anlamda duygu yoğunluğunda aşırı artış ve istikrarsızlık yaşandığı bir gerçektir (Avcı ve Yıldırım, 2014; Koç, 2004). Duygusal gelişiminin yanı sıra kimlik kazanmanın öneminin arttığı bu dönemde ergenler bir yandan bağımsız olma isteği diğer yandan bir gruba dâhil olma isteği hissetmektedir. Sosyal ve duygusal ilişkilerinde ise sosyal sorunlarla yakından ilgilenirken topluma isyan etme arzusu gibi duygusal iniş çıkışlar yaşamaktadır (Alisinaoğlu, 2002). Bu durumun ergenlik dönemindeki bireylerin öfke ile hareket etmesine, dolayısı ile şiddete eğilim göstermelerine neden olduğu düşünülmektedir.

Ergenlik dönemi özelliği dışında ortaöğretim öğrencilerini şiddete iten durumlar çalışma kapsamında irdelenmiştir. Katılımcıların görüşleri doğrultusunda ortaöğretim öğrencilerini şiddete iten durumlar karşı tarafın durumu, bireysel durumlar ve arkadaş ortamı olmak üzere üç tema altında incelenmiştir. Öğrencilerin büyük bir çoğunluğu genelde karşı tarafın durumu ve buldukları arkadaş ortamlarının şiddet davranışı sergilemelerinde etkili olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle tahrik olmak, anlaşmazlık yaşamak, arkadaş çevresinden etkilenmek ve arkadaş çevresinden dışlanma korkusu yaşamak öğrencileri şiddete daha sık iten durumlar arasında yer almaktadır. Bu dönemdeki öğrenciler için okulda yalnız kalmamak, akranları tarafından kabul görmek önemli olmakla birlikte, okul arkadaşları içinde popüler olmak, liderlik şeklinde güce sahip olmak büyük anlamlar içermektedir (Avcı ve Yıldırım, 2014). Bazı öğrenciler bu popülerlik ve liderliği şiddet uygulayarak kazanabileceklerini düşünmektedirler. Alanyazında yapılan çalışmalarda da özellikle öğrencilerin kişilik yapısı (Durmuş, 2013), akran grubunun etkisi (Altun ve Baker, 2010; Avcı, 2010; Balkıs, Duru ve Buluş, 2005; Göktaş, 2010; Örki, 2013; Parlador, 2009), aile durumu (Altun ve Baker, 2010; Avcı, 2010), kitle iletişim araçları (Akpınar ve Dilci, 2007; Altun ve Baker, 2010; Balkıs, Duru ve Buluş, 2005; Haskan, 2009; Kızmaz, 2006b) gibi birçok faktörün öğrencilerin şiddet davranışı göstermelerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencileri şiddete iten farklı nedenlerin olması şiddetle başa çıkmayı daha zor hâle getirmektedir. Ancak şiddet durumunun nedeninin bilinmesi şiddetin önlenmesine dair fikir vermesi açısından önem arz etmektedir.

Nitel yöntemle toplanan veriler doğrultusunda ortaöğretim öğrencilerine, uyguladıkları şiddet olayları sonucunda kendilerini nasıl hissettikleri sorulmuştur. Katılımcıların hepsi şiddet uyguladıktan sonra kendilerini rahatlamış hissettiklerini belirtmişlerdir. Buna ek olarak 3 katılımcı şiddet veya kavgadan sonra mutlu hissettiklerini, 2 katılımcı ise kendilerini iyi hissettiklerini ifade etmişlerdir. Bu bulgu doğrultusunda görüşmeye katılan öğrencilerin şiddet olayına dâhil olmalarının onlarda bir pişmanlık yaratmadığı aksine daha rahat ve mutlu oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Alanyazında Genç (2016) tarafından yapılan araştırmada da gençlerin %26.69'u şiddet uyguladıktan sonra herhangi bir şey hissetmedikleri, %27'sinin ise şiddet uygulama sonrasında kendisini rahatlamış hissettiği sonucuna ulaşılmıştır. Yatmaz (2009) tarafından yapılan araştırmada ise lise öğrencilerinin şiddete başvurduktan sonra kendilerinde övünme, rahatlama, hoşlanma hissi, yaptı-

ğından pişman olmama gibi duygular hissettikleri tespit edilmiştir. Bu durum öğrencilerde acıma duygusunun olmaması, toplumsal değerlerden yoksun olma şeklinde yorumlanmaktadır. Özellikle uygulamış olduğu şiddet davranışından pişmanlık duymama, bu davranışı tekrar yapma eğilimine sahip olacağı mesajını da vermektedir. Bu da toplumda şiddet olaylarının normalleşmesine neden olacağı için kaygı verici bir durumdur.

Araştırmanın 3. alt problemi doğrultusunda yapılan analizler sonucunda ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilim düzeylerinin eğitim gördükleri okul türüne göre anlamlı olarak farklılık gösterdiği sonucu elde edilmiştir. Meslek Lisesi ve Anadolu Lisesi öğrencilerinin şiddet eğilim düzeylerinin İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin şiddet eğilim düzeyinden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın bu sonucunu derinlemesine incelemek amacıyla yapılan görüşmeler de Meslek Lisesi ve Anadolu Liselerinde eğitim gören öğrencilerin şiddet gösterme eğilimlerinin daha yüksek olduğunu doğrulamıştır. Okul türü ile ilgili olarak Göktaş (2010) tarafından yapılan çalışmada özel ve devlet liselerinde şiddet nedenlerinin benzerlik gösterdiğini ancak devlet liselerinde öğretmen tutumlarına bağlı olarak bedensel ve ruhsal şiddet davranışlarının görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. Taşar (2019) tarafından yapılan çalışmada ise devlet lisesinde eğitim gören iki öğrenciden birinin okulda şiddet olayına tanıklık ettiği tespit edilmiştir. Sağlam (2009) tarafından yapılan çalışmada ise düz lise öğrencilerinin Anadolu lisesi öğrencilerine göre şiddete eğilimlerinin daha fazla olduğu, Uçar (2016) tarafından yapılan çalışmada da Fen lisesi öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin diğer liselerde okuyan öğrencilere göre daha düşük olduğu sonucu elde edilmiştir. Yorohan (2011) tarafından yapılan çalışmada da meslek lisesinde okuyan öğrencilerin şiddeti daha fazla kabullendikleri tespit edilmiştir. Meslek lisesi öğrencilerinin şiddet eğilimi ile ilgili olarak okul faktörü üzerine yapılan bir çalışmada ise öğrencilerin, eğitim ortamındaki disiplinin yetersizliğini önemli bir şiddet nedeni olarak gördükleri tespit edilmiştir (Akpinar ve Dilci, 2007). Genel itibarı ile yapılan çalışmalar da dikkate alınarak şiddet durumunun okul türü üzerinde etkili olduğu, bu etkinin okulun yaptırımları ve okul içerisindeki öğrenci profili ile ilgili olduğu söylenebilir.

Araştırmanın 4. alt problemi doğrultusunda yapılan analizler sonucunda ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilim düzeylerinin cinsiyet gruplarına göre anlamlı bir şekilde farklılık gösterdiği ve erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla şiddet eğilimine sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

mıştır. Görüşme yapılan öğrencilerin çoğunluğu erkek öğrencilerin daha fazla şiddet eğilimlerinin olduğunu belirtmişlerdir. Öğrenci görüşleri dikkate alındığında bazı erkek öğrencilerin kavgayı erkekliğin bir göstergesi olarak görmeleri nicel verileri destekler niteliktedir. Bu noktada nicel ve nitel verilerin birbirini doğruladığı söylenebilir. Yapılan araştırmalar da erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla daha yüksek şiddet eğilimine sahip olduğunu göstermektedir (Akınsel, 2018; Akman, 2013; Çelik, Gençoğlu ve Kumcağız, 2016; Çınar, 2018; Günaydın, 2008; Haskan, 2009; Karakaya, 2008, Nair, 2015; Önay, 2012; Özgür, Yörükoğlu ve Arabacı, 2011; Özkan, 2013; Pekince, 2012; Sağlam, 2009; Sağlam ve İkiz, 2017; Temel, 2018; Uçar, 2016; Usta, 2012; Ünalmiş, 2010).

Araştırmanın beşinci alt probleminde ortaöğretim öğrencilerinin izledikleri televizyon programlarının şiddet eğilim düzeylerinde farklılık yarattığı sonucu elde edilmiştir. Kahramanlık ve korku içeren filmler izleyen öğrencilerin dizi, yarışma ve haber programları izleyen öğrencilere göre daha yüksek şiddet eğilimine sahip olduğu tespit edilmiştir. Şiddet ve medya arasındaki ilişkiye yönelik olarak Özgür, Yörükoğlu ve Arabacı (2011) yapılan çalışmada da lise öğrencilerinin büyük çoğunluğu şiddetle ilgili bilgileri yazılı ve görsel basından öğrendiği tespit edilmiştir. Alanyazında yapılan araştırmalar da bu durumu gözler önüne sermektedir (Akpınar ve Dilci, 2007; Haskan, 2009; İldeniz, 2015; Kızmaz, 2006b; Özkan, 2013; Tatlılıoğlu, 2016; Yatmaz, 2009).

Araştırmada yapılan görüşmeler doğrultusunda öğrencilere şiddet eğilimlerinin azaltılması için neler yapılabileceği sorulmuştur. Şiddet eğilimlerinin azaltılması ile ilgili katılımcıların çoğunluğu önerilerini belirtmişlerdir. Öğretmenlerin öğrencilere olumlu yaklaşması ve onları anlaması, okul yönetimi ve öğretmenler tarafından sorunların çözüme kavuşturulması, okul ortamında disiplin olması ve uygulanması, okuldaki ders saatlerinin azaltılması, arkadaş ortamının daha az şiddet eğilimine sahip olması ve ailenin fikirlere saygılı olması şeklinde öneriler sunmuşlardır. Alanyazında öğretmen ve öğrencilerin görüşlerine göre okulda uygun öğretmen davranışlarının olması, eğitim yöntemlerinde değişiklikler yapılması, disiplin kurallarının uygulanması, okul yöneticilerinin ara bulucu rol oynaması, aile içi diyalogların kurulması şeklinde okuldaki şiddeti azaltmaya yönelik öneriler mevcuttur (Baran, 2008; Taşar, 2019; Türkmen, 2004). Öğrenciler tarafından şiddetin azalmasına yönelik sunulan önerilerin eğitim yöneticileri, öğretmenler ve

ebeveynler tarafından dikkate alınması ve buna yönelik uygulamaların faaliyete geçirilmesi önem arz etmektedir. Araştırmada şiddet eğilimlerinin azaltılması ile ilgili bazı katılımcıların şiddetin azaltılmayacağını vurgulaması dikkat çeken bir husustur. Görüş bildiren öğrenciler özellikle okulda disiplinin artırılmasının, şiddeti azaltılmayacağını okul dışında da şiddet uygulayabileceklerini, kavgasız bir dünyanın olmayacağını belirtmişlerdir. Alanyazın incelendiğinde Durmuş (2013) tarafından yapılan çalışmada şiddetin çözümüne dair öğrenciler tarafından en çok vurgulanan görüşün “okulda şiddetin çözülemeyeceği” olması elde edilen sonucu destekler niteliktedir. Bu sonuç, öğrencilerin genelde okulu özelde ise okul yönetimi ve öğretmenleri bir çözüm olarak görmemelerini, bu konuda okula güvenmemelerini göstermesi açısından önemlidir.

Sonuç

Genel olarak araştırmada ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilim düzeylerinin yüksek düzeyde olduğu, şiddet eğilimlerinde karşı tarafın tutumunun, arkadaş ortamının ve kişisel durumlarının etkili olduğu; şiddet olayından sonra öğrencilerin kendilerini rahatlamış hissettikleri ve şiddetin bazı uygulamalarla azaltılabileceği sonucu elde edilmiştir. Elde edilen sonuçlar dikkate alındığında ortaöğretim öğrencilerinde şiddetin azaltılması için uygulayıcılara ve araştırmacılara şu öneriler sunulmuştur:

Ortaöğretim öğrencilerinde şiddet eğiliminin azaltılması için öğretmenlerin öğrencilerle empati kurmaları ve onları anlamaları önerilmektedir.

Öğrenciye sevgi, saygı ve hoşgörü çerçevesinde yaklaşan, öğrencinin özgüvenini artıran, öğrenciyi destekleyen bir okul kültürünün oluşturulması önerilmektedir.

Okul yönetimi ve öğretmenlerin öğrencilerin sorunlarına karşı çözüm odaklı bir yönetim anlayışı sergilemeleri önerilmektedir.

Okullarda ders saatlerinin azaltılarak öğrencilerin birbirleri ile daha fazla etkileşim kurmalarına, sosyal anlamda daha fazla kaynaşmalarına katkı sağlayacak sportif, kültürel etkinliklerin planlanması önerilmektedir.

Öğrencilerin şiddet eğilimlerini azaltan unsurların belirlenmesine ve teyit edilmesine yönelik deneysel çalışmalara veya eylem araştırmalarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Kaynakça

- Akbaşlı, S., Üredi, L. ve Özmen, G. (2017). Ortaöğretim öğrencilerinin şiddet algılarını incelemeye yönelik bir araştırma (Mersin ili örneği). *International Journal of Eurasian Education and Culture*, 2(3), 143-168.
<https://dergipark.org.tr/download/article-file/398451>
- Akınsel, G. (2018). *15-18 yaş arasındaki ergenlerin şiddet eğilimleri ve dürtüselliklerinin ebeveynlerin sosyo-ekonomik ve okuryazarlık düzeyi arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akman, S. (2013). *Lise öğrencilerinin şiddete yönelik tutumları ile okula bağlılık duygusu arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akpınar, B. ve Dilci, T. (2007). Eğitim programları bağlamında okulda şiddet olgusuna yönelik öğretmen görüşleri. *Eurasian Journal of Educational Research*, 29, 1-11.
<https://trdizin.gov.tr/publication/paper/detail/TnpBeE9ETXo=>
- Alıkaşifoğlu, M. (2008). Ergenlerde davranışsal sorunlar. *İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri Sempozyum Dizisi*, 63, 55-59.
- Alisınanoğlu, F. (2002). Gençlik dönemi özellikleri ve genç anne baba iletişimi. *Eğitim ve Bilim*, 27(123), 62-63.
[file:///C:/Users/User/Downloads/5175-34056-2-PB%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/5175-34056-2-PB%20(1).pdf)
- Altun, S. A. ve Baker, Ö. E. (2010). School violence: A qualitative case study. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, 3165-3169.
 Doi:10.1016/j.sbspro.2010.03.483
- Arslan, Y. (2015). Okullarda yaşanan şiddet olaylarının düzey ve dinamiklerini anlamak: Batman merkez örneği/Türkiye. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(5), 1-17.
http://journals.manas.edu.kg/mjsr/archives/Y2015_V04_I05/bfff1032172e512bf786562effb7f3c6.pdf
- Avcı, A. (2010). *Eğitimde şiddet olgusu, lise öğrencilerinde şiddet saldırganlık ve ahlaki tutum ilişkisi, Küçükçekmece ilçe örneği*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Avcı, Ö. H. ve Yıldırım, İ. (2014). Ergenlerde şiddet eğilimi, yalnızlık ve sosyal destek. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(1), 157-168.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/87085>
- Ayhan, F. ve Özkan, B. (2016). Aile içi şiddetin ergenler üzerindeki etkisi. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 3753-3767.
 Doi:10.14687/jhs.v13i3.3923
- Balkıs, M., Duru, E. ve Buluş, M. (2005). Şiddete yönelik tutumların özyeterlik, medya, şiddete yönelik inanç, arkadaş grubu ve okula bağlılık duygusu ile ilişkisi. *Ege Eğitim Dergisi*, 6(2), 81-97.
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/57086>
- Baran, G. K. (2008). *Öğretmenlerin ve öğrencilerin görüşlerine dayalı olarak okullarda şiddet ve okul güvenliğinin incelenmesi: Keçiören Örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. (1998). *Aile içinde ve toplumsal alanda şiddet*. Bilim Serisi: 113.

- <https://docplayer.biz.tr/7607513-T-c-basbakanlik-aile-arastirma-kurumu-bask-anligi-aile-icinde-ve-toplumsal-alanda-siddet-ankara.html>
- Creswell, J. W. (2017). *Karma yöntem araştırmalarına giriş*. (M. Sözbilir, Çev.). Ankara: Pegem Akademi. (2017).
- Creswell, J. W. ve Plano-Clark, V. L. (2018). *Karma yöntem araştırmaları tasarım ve yürütülmesi*. (Y. Dede ve S. B. Demir, Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık. (2006).
- Çelik, S. B., Gençoğlu, C. ve Kumcağız, H. (2016). Ergenlerde şiddet eğiliminin yordayıcısı olarak duygusal zekâ. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 121-134.
http://kefad.ahievran.edu.tr/InstitutionArchiveFiles/f44778c7-ad4a-e711-80ef-00224d68272d/d1a3a581-af4a-e711-80ef-00224d68272d/Cilt17Sayi3/JKEF_17_3_2016_121_134.pdf
- Çevik, Ö. (2017). *Pozitif davranış desteği programının lise öğrencilerinin şiddet davranışına etkisi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çınar, G. (2018). *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine göre şiddet eğilimi üzerine olan sosyal algularının araştırılması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çubukçu, Z. ve Dönmez, A. (2012). İlköğretim okul yöneticilerinin şiddet türlerine yönelik görüşleri ve şiddetle başa çıkma yöntemleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 18(1), 37-64.
<https://www.pegem.net/dosyalar/dokuman/133984-20120518125530-2.pdf>
- Donat-Bacı, Seda. (2011). *Çocuk ve ergenlerde şiddet ve saldırganlığın önlenmesi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Durmuş, E. (2013). Ergen bakış açısıyla okulda şiddet ve çözüm önerileri. *e-International Journal of Educational Research*, 4(3), 41-57.
Doi: 10.19160/e-ijer.47861
- Ersanlı, K. (2012). *Davranışlarımız*. Ankara: Birleşik Genel Dağıtım.
- Genç, Y. (2016). Gençleri fiziksel şiddete iten sebepler, öğrenme yolları ve şiddet eğilimleri. *International Journal of Social Science*, 44(2), 51-62.
Doi: 10.9761/JASSS3321
- Genç, Y., Taylan, H. H., Adıgüzel, Y. ve Kutlu, İ. (2017). Aile içi şiddetin ergenlerin şiddet eğilimlerine etkisi: Antalya liseleri örneği. *Sakarya University Journal of Education*, 7(2), 409-422.
Doi: 10.19126/suje.311083
- Gini, G., Albiero, P., Benelli, B. ve Altoe, G. (2007). Does empathy predict adolescents' bullying and defending behavior? *Aggressive Behavior*, 33(5), 467-476.
Doi: 10.1002/ab.20204
- Göktaş, E. (2010). *Özel ve devlet liselerinde şiddet eğilim nedenleri ve şiddet etkenlerinin karşılaştırılması: Üsküdar örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Göldağ, B. (2015). Öğrencilerin şiddet eğilimi düzeyleri ve değer algıları. *Türk Bilim Araştırma Vakfı*, 8(4), 1-15.

- Önay, H. (2012). *Ortaöğretim kurumlarında şiddetin önlenmesinde cezaların caydırıcı etkisi. Osmaniye ili örneği*. Yayımlanmamış doktora tezi, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü.
- Örki, H. (2013). *Okullarda şiddet ve suç: Eskişehir örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özgür, G., Yörükoğlu, G. ve Arabacı, L. B. (2011). Lise öğrencilerinin şiddet algıları, şiddet eğilim düzeyleri ve etkileyen faktörler. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 2(2), 53-60.
http://www.journalagent.com/phd/pdfs/PHD_2_2_53_60.pdf
- Özkan, N. (2013). *Şiddet içerikli yerli dizilerin gençler üzerindeki etkisi: Ankara ili örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü.
- Özmen, F. ve Küçük, N. (2013). İki ayrı zaman diliminde okulda şiddet durumu. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 78-96.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/45801>
- Parladır, S. (2009). *Okullarda şiddetin kaynaklarına ilişkin öğretmen, yönetici ve öğrenci görüşleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pekince, H. (2012). *Ergenlerin saldırganlık düzeyleri ile sosyal aktivitelere katılmaları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Sağlam, A. ve İkiz, F. E. (2017). Ortaokul öğrencilerinin şiddet eğilimleri ile okula bağlılık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Elementary Education Online*, 16(3), 1235-1246.
Doi: 10.17051/ilkonline.2017.330253
- Sağlam, Ö. (2009). *Ortaöğretim kurumlarında yaşanan şiddet olgusu; Ankara Sincan örneğinde öğrencilerin eğitim önceliklerinin şiddet eğilimleri üzerindeki etkilerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Satan, A. (2011). Okulda zorbalığın aktörleri. *Turan-Sam Dergisi*, 3(10), 55-67.
<http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423931559.pdf>
- Steinberg, L. (2007). *Ergenlik*. (F. Çok, Çev.). Ankara: İmge Kitapevi Yayınları. (1981).
- Şener, G. ve Özan, B. M. (2013). İlköğretim kurumlarında yer alan öğretmen ve öğrencilerin şiddet algıları *Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, 3(1), 7-20.
<http://acikerisim.munzur.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12406/543/62-440-1-PB%20%281%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Taşar, H. H. (2019). Eğitimde şiddet ve şiddeti azaltma. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(2), 899-912.
Doi: 10.17680/erciyesiletisim.557870
- Tatlıhoğlu, K. (2016). Okullarda şiddet ve zorbalık: Risk faktörleri koruma önleme ve müdahale hizmetleri: Konya örneği. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(12), 212-231.
<http://www.bingol.edu.tr/documents/Okullarda%20%281%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

- Temel, D. D. (2018). *Ergenlerde algılanan sosyal destek ve şiddet eğilimi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Toprakçı, E. (2013). *Sınıf yönetimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınevi.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2007). Çocuklarda ve gençlerde artan şiddet eğilimi ile okullarda meydana gelen olayların araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla kurulan (10/337, 343, 356, 357) esas numaralı meclis araştırması komisyonu raporu (Yayın No. 1413).
https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/2783/ss1413_c1.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Türkmen, M. (2004). *Ortaöğretim kurumlarında okul güvenliği ile ilgili yaşanan sorunlar*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türnüklü, A. ve Şahin, İ. (2004). 13-14 yaş öğrencilerin çatışma çözümleme stratejilerinin incelenmesi. *Türk Psikoloji Yazıları*, 7(13), 45-61.
<http://psikiyatridizini.net/viewarticle.aspx?articleid=19991&tammetinvar=yes>
- Uçar, H. T. (2016). *Ortaöğretim öğrencilerinde şiddet eğilimi: Samsun örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Usta, B. (2012). *Gençler arasında şiddete dönük davranışların sosyolojik olarak incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ünalnış, M. (2010). *Lise 1. sınıf öğrencilerinin zorba/kurban davranışları ile sosyal beceri ve şiddete yönelik tutumları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- World Health Organization. (2014). *Global status report on violence prevention*. UBS Optimus Foundation.
[file:///C:/Users/User/Downloads/9789241564793_eng%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/9789241564793_eng%20(1).pdf)
- Yatmaz, A. (2009). *Orta dereceli mesleki ve teknik eğitim okullarında öğrenci algılarına göre öğrencilerin şiddet eğilimlerinin nedenleri: Nitel bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yeşildal, Y. (2016). Sağlıkta şiddete genel bakış. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi*, 1(3), 44-55.
Doi:10.5222/SHYD.2016.044.
- Yorohan, R. (2011). *The relationship between exposure to violence, acceptance of violence and engagement in violence: a study of Turkish adolescence*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.